

Il solar e siu daner da sac

Autor(en): **Cathomen, Ignaz**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **59 (1974)**

Heft 3

PDF erstellt am: **21.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-881952>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Il scolar e siu daner da sac

dad Ignaz Cathomen

Gia els onns d'affonza gioga il daner ina eminenta rolla. Denter 4 e 5 onns vegn igl affon pertscharts dalla muntada da quel. Il secuntener dils carschi lai percorscher el che la muneida ei in mied cul qual ins sa contonscher enzatgei. Il regl e la stenta dils carschi suenter il daner e siu possess sveglia gia egl affon da 4–5 onns il giavisch d'era posseder tals beins. Gleiti eis el pertscharts ch'el vegn da cuntentar cun quels ses giavischs e basegns. Aschia entscheiva l'educaziun viers il daner gia en quella vegliadetgna.

Deplorablamein dat ei mo memia biars carschi e geniturs che creian da stuer remunerar scadin pign survetsch da mintga ragneret cun ina muneida. Quella vegn scochemai brattada en stizun per slugnets, zuchers, glatsch etc. Negin snega agl affon siu basegns per dultschergnems, schilunsch che quel vegn cuntentaus en mied e mesira. Igl ei denton caussa dils geniturs da fixar quella mesira. Lezs duessen intimar lur affons da metter lur raps gudignai ella cassetta da spargn, buca per far mantun ed educar igl affon tier in ranver, mobein per saver far diever da quels raps per acquistar zatgei raschuneivel e cunvegnent.

Cu duess ins dar daner da sac agl affon?

Dil mument che expensas persunalas vegnan en damonda pigl affon duei el retscheiver in daner da sac, pia cun l'entrada els onns da scola. En quella vegliadetgna sedistacca igl affon per in toc dalla sfera materna, ed en la cumpignia dils camerats da scola neschan spert certs basegns. Igl affon acquista ussa era en cuort temps las enconuschientschas elementaras da far quen che lubeschan ad el da spender siu daner da sac en moda raschuneivla, secapescha en mesira mudesta.

Duei igl affon obtener reguladamein ni mo occasiunalmein daner da sac (di dil num, anniversari, fiastas, per bein secuntener)? Per la secunda favur plaida: Igl affon s'endisa meins al possess pecuniar. Ins evitescha cheutras ch'il daner gioghi en sia veta ina rolla memia impurtonta. Igl educatur ha tras quella pratica in bien mied da remuneraziun enta maun.

Ils preferiders d'in daner da sac regulau perencunter fan valer il suandont: Survegn igl affon mo occasiunalmein enzatgei daners, ei quei aunc negina garanzia ch'el secuntegni indifferentes viers quels, anzi il giavisch e regl da posseder els vegn carschentaus, sch'igl affon sto desister pli liung temps da scadin daner da sac. Ins astga era dubitar schebein la remuneraziun cun daners seigi in bien mied educativ.

Gia els onns da scola primara sto igl affon imprendder d'ir entuorn cul daner e d'administrar quel. Quei sa esser in excellent mied educativ per disciplina, uorden e spargnusadad. Posseda igl affon mo sapocu e casualmein entgins raps, sa el buca metter quels en ina relaziun correcta cun ses basegns e survaletescha siu possess momentan. Survegn igl affon denton reguladamein pigns importos, daventa il possess pecuniar enzatgei normal e quotidian. La survaletaziun dil daner vegn cheutras plitost evitada ed il regl stravagau pil daner vegn era meins leventaus. Muort quels motivs astgan ins bein recumandar als geniturs da conceder a lur affons in daner da sac regulau, mo commensurau.

Con daner da sac duei ins dar?

Secapescha che la risposta a quella damonda dependa en emprema lingua dalla vegliadetgna dil affon; il daner da sac duei vegnir adattaus a quella. Igl ei clar ch'in scolar dalla scola manuala ni secundara ha pli gronds basegns pecuniars ch'in scolar dall'emprema classe primara. Ina influenza sil daner da sac han plinavon las relaziuns dil pli stretg contuorn. En relaziuns da tiara ni da muntogna fan ils affons segiramein pli pintgas pretensiuns ch'els marcaus ni loghens da cura. Secapescha che la quantidad dil daner da sac dependa primarmein dalla situaziun economica dils geniturs. Denton duessen geniturs beinstonts buca puppergnar lur affons cun memia bia daner da sac. Igl ei buca gest legreivel en ina classe ni scola, gie savens disgustont, sche affons da glied beinstonta san sfarlatar lur daners mo ual aschia, ferton che auters possedan strusch in tgietschen. Tier quels leventa in tal exempel scuidonza e survaletaziun dil daner. En singuls cass sa quei menar tier enguladetschs. Igl ei era gia capitau che scolars dalla buorsa gronda han surduvrau lur conscolars dalla buorsa platta surmenond quels cun daners da cometter pli u meins gronds delicts. Savens caschuna in memia grond possess da daners tier affons garmaschia, arroganza e sprezz viers conscolars paupers e basignus.

Capeivlamein san geniturs paupers buca drizzar il daner da sac da lur affons suenter quel dils rehs. L'ulivada ston ils beinstonts far. Per quels eis ei silmeins aschi impurtont sco pils paupers d'educar lur affons tier mudestadad e cuntenteivladad. La differenza sociala en scola vegn cheutras sminuida empau. Diltut selai quella denton mai ulivar. Certas differenzas vegnan adina a restar; jeu patratgel surtut vid la vestgadira, vid uorden ed utensils da scola. Quei ei denton buc schi nausch, sche silmeins il possess da daner da sac resta empau en proporziuns ulivadas.

Il gudogn tras giuvenils

Da scolars pli vegls, da scola media, da scola secundara e manuala vegn ei savens pretendiu ch'els gudognien, silmeins per part, sezs lur daner da sac e quei entras prestaziuns da lavur nizeivla. Oz san ins savens constatar, era els marcaus, che giuvenils enqueran in gudogn durant las vacanzas (era tals che havessen tuttaviva buca basegns da quel). Els s'engaschan per ex. sco cumissunaris, tier la posta, en hotels, tier sorprendiders, ell'agricultura etc. En quei connex ston ins secapescha differenziar denter las relaziuns da scola dalla tiara e dil marcau. Igl ei tut en uorden, gie schizun cussegliivel, sche geniturs enqueran ina occupaziun adequata per lur affons durant las liungas vacanzas da stad (tier nus aunc adina 10–12 jamnas, ella Bassa 5–7 jamnas). La paga per ina tala occupaziun, che sa survargar ils 1500 francs (pastur d'alp), vegn duvrada pil solit pil manteniment dalla famiglia. Meglier fuss ei aunc da reservar quels gudogns dils affons per lur scolaziun futura.

Oz pli che zacu enqueran affons e giuvenils era in gudogn durant lur vacanzas pli cuortas, pil pli per augmentar lur daner da sac. Cheu ein certas resalvas segiramein giustificadas. Sch'in scolar secundar ni da scola manuala enquera in gudogn per saver acquistar cun agens mieds in velo ni velo a motor ei quei schilunsch legreivel. Ni sch'ina mattatscha vul comprar cun ses raps gudignai ina tastga alla moda, ha negin zatgei encunter. Encurir gudogn cun ina clara finamira, per in diever nizeivel e raschuneivel, sa esser in excellent mied d'educaziun per in affon d'ina certa vegliadetgna. Vuler recaltgar daners senza finamira sa denton esser ligiau cun certs prighels per affons e giuvenils. Savens promova quei in pater-tgar materialistic ed utilitaristic. Igl idealissem giuvenil pirescha, era la veta affonila senza quitaus e fastedis sa ir cheutras a perder. Igl ei surtut era fetg deplorabel, sche nossa giuventetgna ei promta per ina prestaziun

mo sche quella lai specular sin in gudogn pecuniar. Scadin survetsch pil concarstgaun vegn lu valetaus e mesiraus tenor pagament e gudogn.

Willi Schohaus, igl anteriur directur dil seminari scolastic a Kreuzlingen, scriva en quei connex:

«Memia biars sco era memia paucs daners da sac portan disavantatgs. Han affons da memia, meina quei savens tier ina puppergnada. Els s'endisan da posseder dapli che lur camerats ed entscheivan lu bugen a consumar dultschergnems senza mesira. Zuchers e tschugalata etc. lavagan buca mo ils dents e magari il magun, mobein era il character sch'ei vegn surfatg cun quei vezi. Quei cuntinuau litgem fa ils affons puppergnai, egoistics, garegius e savens en atgna moda zaco dormulents. Il litgem munta expressivamein in act egoistic e d'amur propria. El sa daventar in ver regl e vezi che regorda en in cert senn alla onania.

Memia bia daners da sac ensiara denton era aunc auters prighels, specialmein tier affons pli gronds. Ins patratgi alla cumpra da litteratura da pauc, alla pornografia, al fimar, al diever d'alcohol, als kinos etc. Muort ina surabundanza da daners pitescha il svilup dil character digl affon era cheutras, ch'el vegn surmenaus tier seludems, tier far da grond e tier auters acts d'arroganza.»

Disavantatgs per la formaziun dil character sa ei era dar sche affons survegnan negins ni mo fetg paucs daners da sac. Ina munconza e privaziun permanenta sa caschunar in regl extraordinari da posseder daners. La conseguenza ei ina gronda survaletaziun da quel. Igl affon vegn cheutras en prighel da sepatrunar da daners jasters, d'engular pintgas ni pli grondas summas. Sche la mumma ha lu aunc la disa da tener en salv ses daners mo malamein (forsa en ina scadiola en scaffa-cuschina), astga ella buc esser surstada sche siu affon entscheiva ad engular. Era ils pigns enguladetschs en scola, culs quals ils scolasts han adina puspei da s'occupar, han savens lur ragischs en la munconza ed en la survaletaziun dil possess material. La paupradad ei gie enconuschentamein la mumma dalla scuidonza.

Era pertuccont ils daners s'entaupan ils extrems. Surabundanza e munconza han consequenzas fetg semegliontas. Ellas caschunan ina dependenza interna dil daner, cuort detg il materialissem, e meinan tier ina survaletaziun dil daner e dils beins terresters. Perquei duein ils geniturs ed

educaturs tener la via media era pertuccont ils daners da sac, conform al proverbi romontsch: «Empau perin, fa mal a negin.»

La controlla dil daner da sac

Ina controlla dil daner da sac duess ins far mo cun gronda resalva. Sco en tuts fatgs d'educaziun ston ils geniturs era en quella caussa demussar fidonza viers lur affons. Els duessen schar agir lur affons ton sco pusseivel libramein, era cun la resca ch'els fetschien inagada ina tuppamad e cum-prien enzatgei ch'els deploreschan suenter. Mo tras atgna experientscha fa la giuventetgna giudezi ed empren da secuntener pli prudentamein.

En quei connex less jeu aunc ventilar cuortamein la damonda sch'ins duessi pretender dils affons ina contabilitad dallas entradas ed expensas. Ina tala ha segiramein ses avantatgs: Educaziun tier uorden e respect viers il daner, disa per ina contabilitad da pli tard, pusseivladad per in sguard retrospectiv sin expensas che paran malruschaneivlas e deploras. Tut quels avantatgs denton pon strusch cumpensar ils disavantatgs. Il sforz dalla contabilitad accentuescha memia zun la muntada dil daner. El promova era ils tratgs pedants e stretgs ell'olma digl affon e quei ei tuttavia buca giavischeivel. Tgi che ha giu da far cun pedants e tugnaders sa schazegiar carstgauns generus ed inconvenziunals. Il pli grond prighel che nescha ord il sforz dalla contabilitad ei denton in auter. Tras ina contabilitad sfurzada sa igl affon curdar en da tuttas sorts malrecliadads. Tier talas vegn ei era leu nua che la controlla dils geniturs maunca. Igl affon emblida deplorablamein savens da purtar tuttas expensas en sia contabilitad. Quella vegn cheutras en disuorden. Per metter en equivalenza entradas ed expensas vegn ei lu fatg da tuttas sorts correcturas, ch'ei nuot auter ch'in engon da sesez. Entras igl ominus post «diversa» vegn la contabilitad sfurzada egl equilibrer. Sch'ils geniturs controlleschan reguladamein las cudischaziuns da lur affons vegnan quels savens en empruament da «curreger» lur expensas, vul dir, els zuppentan tras veras sfalsificaziuns expensas ch'els vulan buca schar endriescher lur geniturs. Ch'ina tala pratica ei fetg dubiusa e prigulusa vegn bein scadin a capir. La dretga conseguenza da quella ponderaziun: Affons dueien buca *stuer* menar ina contabilitad. Gia il scolar primar, mo aunc dapli il scolar secundar, quel da scola media, sco era igl emprendist, dueien haver la pusseivladad da spender enqual rap per caussettas ch'els vulan tener tschelau; forsa per far in regalet ad in conscolar basignus ni per in'otra ovretta caritativa. E sch'in affon vul far inagada ina sorpresa alla mumma, duei

quella buca saver leger en sia contabilitad: per in schenghetg alla mumma frs. 4.95. Affons vulan il pli savens era sezs vegnir a fin cun las tuppaddas ch'els commettan cun lur daners. Jeu less aunc accentuar che jeu manegi cheu adina affons normals, che creschan si en relaziuns saunas e che gaudan era en auters risguards ina educaziun pli u meins correcta.

Per giuvenils da 14 onns ensi ed emprendists che frequentan ina scola ordeifer il liug da dimora dils geniturs ei il cass empau auters. Quels survegnan savens pli grondas summas enta maun per pagar material da scola, cuost e loschament, abonnaments d'auto postal e tren etc. Da quels astgan e duein ils geniturs pretender senz'uter reguladamein in rendaquen a scret. Dasperas duein els denton haver lur daner da sac personal a libra disposiziun senza stuer render quen persuenter. Secapescha ch'ils geniturs han adina il dretg ed era l'obligaziun da controllar las expensas da lur affons sche quei para necessari e cusseglieivel ord motivs specials.

Il problem «Daners da sac per affons» vegn savens contemplaus unilateralmein davart dils carschi. Ins patratga quasi adina mo vid il disar vid spargnusadad. Ins duei buc emblidar: Il daner ei buca cheu per vegnir mess a mantun, mobein per vegnir impundius prudentamein. Ils affons duein buca vegnir educai mo da tener il rap, mobein era da far il meglier diever da quel.

Ei regia tier nus savens la tema stravagada ch'ils affons daventien sfarlataders, lumpuns e metschafadigiás. Sch'els creschan si en in ambient cun uorden e gaudan ina buna educaziun cumplexsiva ei quella tema dil tuttafatg nunmotivada. Tier nus en Surselva dat ei pli daried ranvers e remplis che sfarlataders notorics. Quels sfarlataders ein denton segiramein buca gartegiai sin la fallida via perquei ch'els ein buca vegni intimai da spargnar, mobein perquei ch'els ein da fleivla voluntad e senza spért da responsablidad e perquei ch'els possedan memia pauc stema da sesez. Cheu ha l'educaziun sin in auter terren muncau ni disgiu. In affon educaus en spért da responsablidad vegn ad emprender dad ir entuorn cul daner, ed ils educaturs drovan haver negina tema ch'el daventi in di in sfarlatader e darsentader.